

Ivan Golub

»KIRILLOVA KNIGA« S AUTOGRAFNIM
MARGINALNIM BILJEŠKAMA JURJA KRIŽANIĆA

Juraj Križanić (1618—1683)¹ kupio je za svog boravka u Moskvi 1647. knjigu kontroverzija ruske pravoslavne crkve s Rimskom crkvom i protestantskim crkvama — zvanu *Kirillova kniga* — a objavljenu u Moskvi 1644. Po povratku iz Moskve piše Kongregaciji za širenje vjere u Rim o sadržaju knjige te izražava želju da je pobije istim jezikom na kojem je ona napisana.² Na sjednici Kongregacije od 1. rujna 1648. sam papa

¹ A. L. Gol'dberg — I. Golub, *Bibliography*, u: *Juraj Križanić (1618—1683) Russophile and Ecumenic Visionary, A Symposium*, edited by Thomas Eekman and Ante Kadić. Mouton, The Hague — Paris 1976, Slavistic Printings and Reprintings edited by C. H. van Schooneveld, Indiana University, vol. 292, str. 329—352.

² Io hò comprato alcuni libri dei Moscoviti, fra li quali è quello tanto scandaloso, che descrivo qui nell'acclusa carta: et hò gran desi-

Inocencije X, koji je sjednici prisustvovao, određuje da Križanić danom prilikom pošalje knjigu u Rim.³ Križanić 1650. u pismu iz Beča izlaže podroban nacrt svoga rada na pobijanju *Kirillove knjige*.⁴ Doista Križanić odlazi u Rim, radi na prevodenju nekih tekstova iz te knjige na latinski te ih uvrštava u svoju sumu kontroverzija s pravoslavnom crkvom, *Bibliotheca Schismaticorum Universa*.⁵ To su Anonymus, Maximus Graecus i Meletius Alexandrinus.

Samom primjerku *Kirillove knjige* ni traga. Budući da je tajnik Kongregacije za širenje vjere na sjednici od 1. listopada 1657. izvijestio da je Križanić heretičke knjige donesene iz Moskve predao Vatikanskoj biblioteci,⁶ dao sam se na traženje *Kirillove knjige* u toj knjižnici u tri navrata. Najzad sam je našao pod signaturom: Stamp. Barb. G. XI. 72. Riserva. Čuva se kao krajnji raritet.

Vanjske dimenzije su joj 32 x 21 x 10, unutrašnje 30 x 20 x 7,5 cm. Na kožnatoj tamnosmeđoj ornamentiranoj prvoj korici utisnut je natpis u ukrasnoćirilskoj ligaturi: Книга глаголемая Кирила Иерусалимского. Na posljednjem listu knjige stoji drugom, ne Križanićevom rukom, pripisano: Прода сие Книгу Мироносиц поп Иван. Bit će da je Križanić bio kupio knjigu od pora Ivana.

Kirillova knjiga je providena mnogim i opširnim Križanićevim autografnim pripiscima po rubovima, koji su uglavnom na latinskom, vrlo čitljivi, pisani s mnogo kratica. Razne tinte i nijanse u grafiji pokazuju razne dobi Križanićeva rada na knjizi. Na nekim je mjestima Križanić stisnuo na rub prijevod čitave stranice, drugdje je opet sadržaj stranice sažeo. Ponegdje ulazi u polemiku s tekstom knjige, drugdje stavlja u pitanje točnost povijesnih podataka, prepire se s Maksimom Gr-

derio di confutarlo con la medesima lingua con la quale egli è stampato (S. A. Belokurov, *Iz duhovnoj žizni moskovskoga obščestva XVII v.*, Moskva 1902, *Priloženija*, str. 243).

³ *Op cit.*, str. 248.

⁴ *Op. cit.*, str. 249—257.

⁵ Ivan Golub, *L'autographe de l'ouvrage de Križanić »Bibliotheca Schismaticorum Universa« des archives de la Congrégation du Saint Office à Rome*, »Orientalia Christiana Periodica« 39, Roma 1973, fasc. I, str. 131—161; Ivan Golub, *Autograph of Križanić's Work »Bibliotheca Schismaticorum Universa« discovered in the Archiv of the Saint Officium at Rome*, Bulletin scientifique, Conseil des Académies des Sciences et des Arts de la RSF de Yougoslavie, Section B: Sciences humaines. Tome 5(14), No 10—12, Zagreb 1969, str. 301—302.

⁶ V[atroslav] J[agić], *Zur Biographie G. Križanić's »Archiv für slavische Philologie«*, Sechster Band, Berlin 1882, str. 121.

kom,⁷ i Grcima koji proklinju Latine vraća istom mjerom.⁸ Stavljajući u pitanje ruski prijevod jednog biblijskog mjesta i pri tome se poziva na grčki izvornik.⁹ Kritiku teksta Križanić očituje osobito u opaskama uz nicejsko-carigradsko vjerovanje što dolazi na stranicama *Kirillove knjige*.¹⁰ Lingvistički su zanimljivi njegovi ispravci akcenta i oblika ruskog teksta knjige.¹¹ Oni su mogli nastati brzo nakon 1647, dakle u doba kad nema nikakvih Križanićevih zapisa na njegovu općeslavenskom jeziku. U završnom pripisku na f. 561. Križanić kazuje kako bi za pobijanje *Kirillove knjige* bio potreban i rad na slavenskoj bibliji.¹²

Svrha je Križanićevih marginalnih bilježaka očito bila višestruka. Prevođenjem naslova *Kirillove knjige* i ogleđnih poglavlja na latinski Križanić je zacijelo trebao nadležne u Rimu obavijestiti o sadržaju knjige koju je želio pobijati. Pojedine partije koje je Križanić preveo na rubovima *Kirillove knjige*, a koje su ušle u njegovu *Bibliotheca Schismaticorum Universa*, dio su dakle njegova rada na Sveukupnoj knjižnici raskolnika. Lingvističke opaske svjedočanstvo su njegovih jezičnih zanimanja.

Križanićeve pak verifikacije djela koja se citiraju u *Kirillovoj knjigi* svjedočanstvo su o Križanićevoj lektiri.¹³

Dvije su knjige izazvale Jurja Križanića toliko da ih je odlučio prevesti i opovrći. Jedna s vjerskog, jedna sa svjetovnog

⁷ Cur vero et tu Maxime adeo fundaris in illa corporea similitudine: solus pater fons et in illa, Pater arbor, filius vero et spiritus duo palmites? (f. 397).

⁸ Ita soletis o boni Graeci ex odio contra nos invocare vindictam Dei; quam proinde supra vos ipsos experiemini (f. 389).

⁹ Ipso summo angulari lapide existente Christo. Samomu aequivocus sensus est; quia significat etiam, solo. quod bene distinguendum et ex graeco explicandum est: αβροῦ et μόνου (f. 493).

¹⁰ Graeci non recitant illa verba Deum de Deo, vide Concil. flor. Justiniani. fol. 139. lin. 14 (f. 507).

NB. Et IN unam sanctam catholicam etc. Nec latine, nec Graece habetur illud IN, et est magnus error, et falsitas. Etenim in Deum credimus, et In nihil aliud quamquam autem IN legatur in Concil. Flor. citatum a Graecis. fol. 102. sed videtur error, et abest connexio ET (f. 507).

¹¹ E. g.: Kirillova Kniga: три лица, единый образъ. Križanić in margine: Tri liča, iedan obraz (f. 552).

¹² Ad Respondendum huic libro, oporteret scripturam sacram Sclavinicam curare describi, et per uersus ac literas distingui, prouti est in Latina uulgata. et simul etiam per Russorum Zacala, imo uero in textu ipso locandi essent numeri aritmetici, et in margine numeri per literas Graecas (f. 561).

¹³ Nostri scriptores hic citantur ut sequitur. Petri Scargae, O Iednosti, editus Vilnae an. 1577. citatur fol. 135. et f. 286. b Stanislaus Młodęcki Vilnensis de Calendario. fol. 346. Herbestus de fide ad Russos. f. 347. Liber Polonicus O Rzadzie. anno 1590. f. 135 (f. 12).

područja. S vjerskog područja *Kirillova knjiga*,¹⁴ sa svjetovnog područja *Vermehrte Neue Beschreibung der Muscowitischen vnd Persischen Reyse* (Schlesswig, 1656) Adama Oleariusa.¹⁵

Oleariusovo djelo želi prevesti na ruski — neka se vidi što Nijemci pišu o Rusima — a pobiti ga kani na latinskom i njemačkom, neka bi se čulo i drugo i drugačije zvono u Evropi o Rusiji. Od te osnove ostvario je samo dijelove prijevoda Oleariusove knjige i opsežna opovrgnuća u svom djelu *Razgovori o vladateljstvu*,¹⁶ tako da se ono može u stanovitom smislu smatrati »Anti-Oleariusom«.

Kirillovu knjigu Križanić također želi prevesti, i to na latinski, kako bi se vidjelo što se tu piše protiv Latina. Opovrgnuće pak želi napisati na slavenskom jeziku, kako bi na jeziku kojim je pisana bio napisan i odgovor na nju. Od toga je Križanić ostvario selektivni prijevod iz *Kirillove knjige*, koji je ušao u djelo *Bibleotheca Schismaticorum Universa*, a po svojim sibirskim spisima rasuo polemike s tekstovima *Kirillove knjige*.

Dva su djela ključna, da ne rekнем ključ, za razumijevanje Križanića: Oleariusov putopis i *Kirillova knjiga*.

Kako su Križanićeve autografne bilješke po stranicama *Kirillove knjige* neka vrst jezgre Križanićeve rada *Bibliotheca Schismaticorum Universa*, rađeci na kritičnom izdanju »Sveukupne knjižnice raskolnika« radim i na izdanju Križanićevih marginalnih bilježaka po *Kirillovoj knjigi*, a u izdanju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

¹⁴ N. Ivanovskij, *Kirilova knjiga*, Bogoslovskaja enciklopedija, tom IX, S. Peterburg 1909, str. 227—231; Lilova Aleksandra, *O takonazyvamoj Kirillovoj knjige, Bibliografičeskoe izloženie v otnošenii k glagolemomu staroobrjadstvu*, Kazan, 1858; A. S. Zernova, *Knigi Kirillovskoj pečati izdanye v Moskve v XVI—XVII vekah*, Moskva 1958.

¹⁵ A. L. Gol'dberg, *Juraj Križanić und Adam Olearius (Aus der literarischen Polemik des 17 Jahrhunderts)*, Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik der Deutschen Akademie der Wissenschaften, 28 (1967) II, str. 94—113, 390—394; Samuel H. Byron, *Križanić and Olearius*, u: Eekman and Kadić, *Juraj Križanić (1618—83) Russophile and Ecu-menic Visionary*, str. 1838—208; Ivan Golub, *Juraj Križanić i njegovi suvremenici (A. Kircher - I. Caramuel Lobkowitz - N. Panajotis - V. Spada - L. Holstenius)*, Historijski zbornik, 27—28 (1974—75), 296—299.

¹⁶ Jurij Križanić, *Politika*, podgotovil k pečati V. V. Zelenin, prevod i komentarii A. L. Gol'dberg, pod redakcij M. N. Tihomirova, Moskva 1965.